

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 25.10.2019			
ОРГ.ЈЕД	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРИЈЕДНОСТ
13/1	1937	19	

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске дисертације

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

I-1. Датум и орган који је именовао Комисију

У складу са Законом о високом образовању, Статутом Универзитета и Статутом Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, дана 09.10.2019. године, донијело је Одлуку број: 13/3.1700-I-5/19 о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације под насловом "Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица" кандидаткиње мр Љиљане Ж. Танасић.

I-2. Састав Комисије

1. Предсједник: **проф. др Душко Шњегота**

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија

Институција: Економски факултет, Универзитет у Бањој Луци

2. Члан: **проф. др Јелена Пољашевић**

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија

Институција: Економски факултет, Универзитет у Бањој Луци

3. Члан: **проф. др Теодор М. Петровић**

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Рачуноводство и ревизија

Институција: Економски факултет Брчко, Универзитет у Источном Сарајеву

Комисија је у предвиђеном року прегледала и оцјенила докторску дисертацију, те о томе подноси Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци слједећи извјештај:

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива у же научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

II-1. Име, име једног родитеља, презиме

Љиљана (Живан) Танасић

II-2 Датум рођења, општина, држава

12.05.1981. године, Брчко, Република Српска, Босна и Херцеговина.

II-3 Назив универзитета/факултета и назив послиједипломских магистарских студија

Кандидаткиња је дипломирала 14.02.2005. године на Економском факултету Брчко Универзитета у Источном Сарајеву, смјер Рачуноводство и финансије, са просјечном оцјеном 9,1. На истом факултету завршила је и послиједипломске магистарске студије, смјер Менаџмент у рачуноводству и ревизија, остваривши просјечну оцјену 10.

II-4 Назив магистарске тезе (научна област), датум одбране магистарског рада и стечено научно звање (научна област)

Магистарску тезу под насловом *Lean рачуноводство као одговор на изазове пословања предузећа "свјетске класе"* (научна област Рачуноводство), кандидаткиња је одбранила 29.10.2011. године и тиме је стекла научно звање магистра економских наука (област друштвених наука).

II-5 Година пријаве докторске дисертације

Кандидаткиња је поднијела захтјев за пријаву докторске дисертације Економском факултету Универзитета у Бањој Луци 28.08.2013. године. Након позитивно оцијењених резултата рада на одабраној истраживачкој теми у оквиру радионица за пријаву докторске дисертације 23.12.2013. године и 07.07.2014. године, кандидаткиња је 20.10.2014. године предала апликацију за пријаву докторске дисертације Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**III-1 Наслов докторске дисертације**

"Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица".

III-2 Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације

Тема докторске дисертације је прихваћена од стране Наставно-научног вијећа Економског факултета у Бањој Луци, Одлуком број: 13/3.9-IV-2.1/15, 28.01.2015. године.

Сенат Универзитета у Бањој Луци, Одлуком број: 02/04-3.394-103/15, 19.02.2015. године дао је сагласност на Извјештај о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације мр Љиљане Ж. Танасић на Економском факултету у Бањој Луци.

III-3 Садржај докторске дисертације са страничењем

Докторска дисертација је подијељена на сљедеће дијелове:

Увод (стр. 1-4)

1. Методолошки приступ (стр. 5-15)
 2. Теоријски оквир (стр. 16-166)
 3. Активности међународних организација и искуства других земаља (стр. 167-209)
 4. Земље бивше СФРЈ - Актуелно стање (стр. 210-224)
 5. Дискусија резултата истраживања (стр. 225-286)
- Закључак (стр. 287-291)
 Литература (стр. 292-299)
 Прилози (стр. 300-308)
 Попис табела (стр. 309-310)
 Попис графика (стр. 311-312)
 Попис слика (стр. 313)
 Попис илустрација (стр. 314)

Свако наведено поглавље разврстано је на више потпоглавља.

III-4 Основни подаци о докторској дисертацији и навођење поглавља

Докторска дисертација је написана ћириличним писом, фонт "Times New Roman", величина 12 (проред 1,5), на 314 страна (формат А4). На почетку дисертације налази се 11 страна које нису нумерисане, а односе се на наслов дисертације (на српском и енглеском језику), информацију о ментору и докторској дисертацији (на српском и енглеском језику), захвалнице и садржај. Дисертација садржи 2 прилога, 77 табела, 41 графикон, 10 слика и 6 илустрација. Укупан фонд коришћене литературе је 192 јединица.

У *првом поглављу рада*, путем дефинисања научног проблема и предмета истраживања, основних циљева рада, кратког прегледа резултата досадашњих теоријских истраживања и постављања адекватно утемељених хипотеза, одређен је методолошки приступ израде докторске дисертације.

У *другом поглављу*, позивањем на постојеће међународне и националне прописе и стандарде, означена је улога рачуноводства у идентификовању трансакција између повезаних правних лица, са посебним освртом на рачуноводствене прописе БиХ. Након тога, кроз дефинисање финансијског положаја повезаних правних лица и пословног биланса, те навођења основних карактеристика, предности и недостатака различитих метода утврђивања трансферних цијена и идентификовања специфичних питања везаних за различите врсте трансакција унутар консолидационе групе, настојала се расвијетлити рефлексија политike трансферних цијена на пословни биланс. Такође, дефинисањем пореског положаја повезаних правних лица и пореског биланса, пореског амбијента и основних инструмената пореске конкуренције, као и сагледавањем неопходне документације о трансферним цијенама, те пројене ризика примјене трансферних цијена са становишта пореских власти, назначене су основне рефлексије политike трансферних цијена на порески биланс.

Стављајући акценат на приказивање досадашњих активности истакнутих међународних организација у погледу регулисања проблематике трансферних цијена, као растућег глобалног проблема, у *трећем поглављу рада* указано је на понуђена рјешења за унапређење пореских односа између развијених земаља и земаља у развоју у погледу пословања повезаних правних лица. Такође, сагледавањем политика трансферних цијена избраних земаља широм свијета, показано је колико далеко су доспјеле поједине земље у погледу регулисања и међусобног усклађивања односне проблематике. Након тога, путем идентификовања изазова трансферних цијена у земљама у развоју, представљена су кључна рјешења за њихово превазилажење, презентовани трошкови и користи регулисања

трансферних цијена, уз освртање на основне моделе програма ревизије трансферних цијена, како би се појаснио значај и поступак реформе политике трансферних цијена у земљама у развоју.

Четврто поглавље рада усмјерено је на компаративно сагледавање и разматрање пореског третмана трансферних цијена у земљама бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), у складу са постојећим пореским прописима. Тиме се настојало показати где се тренутно налази Босна и Херцеговина (БиХ), у том домену, у односу на сусједне земље, као и у којој мјери су постојећи прописи усклађени између самих саставних дијелова унутар БиХ.

У *петом поглављу рада*, након навођења истраживачких алата, извора података, истраживачког узорка и назначавања ограничења истраживања, представљени су резултати истраживања, који су употребљени као основа за тестирање и потврђивање постављених хипотеза у раду. На тај начин, путем дискусије резултата истраживања и хипотеза, дефинисани су потенцијални правци развоја финансијског извјештавања у БиХ по основу оснаживања везе између пословног и пореског биланса и идентификована су могућа и потребна унапређења пореске контроле у домену примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица.

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације;
- 3) Садржај докторске дисертације са страничњем;
- 4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

IV-1 Разлог због кога је истраживање предузето, проблем, предмет, циљеви и хипотезе

У оквиру Увода јасно је назначено да су глобализација и економски раст интензивирали пословање између повезаних правних лица, те да трансферне цијене као саставни дио тог растућег процеса добијају све више на значају. При томе је наглашено да трансакциони односи између повезаних правних лица, и трансферне цијене по том основу, представљају интригантну тему како за рачуноводствени сектор, тако и за пореске власти приликом конципирања националних прописа за опорезивање добити учесника различитих пословних комбинација. Такође, иако се проблематика трансферних цијена везује првенствено за пословање мултинационалних пословних субјеката, не смије се занемарити чињеница да оне могу бити средство за одређене рачуноводствене и пореске манипулатације и када су у питању национални пословни субјекти. При томе пажња је усмјерена на БиХ, као својеврсно сложену организациону структуру, погодну за сагледавање на који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати на перформансе домаћих повезаних правних лица унутар сваке јурисдикције, али и на нивоу државе као цјелине, из два угла: рачуноводственог и пореског.

У складу са наведеним, *главни научни проблем* ове дисертације представља изналажење одговора на питање: На који начин и у којој мјери се трансферним цијенама може утицати, са једне стране, на финансијски, а са друге стране, на порески положај повезаних правних лица, те да ли су та два положаја међусобно условљена?

Шири предмет истраживања докторске дисертације јесте сагледавање утицаја трансферних цијена на балансирање стварног финансијског и пореског положаја пословних субјеката, у функцији изналажења оптималног модела пословно-пореског

третмана трансферних цијена. Фокус истраживања стављен је на разоткривање посљедица примјене политике трансферних цијена на пословни биланс и порески биланс повезаних правних лица. Ужи предмет истраживања представља настојање да се прикаже где се тренутно, у погледу наведене проблематике, налази БиХ, односно како се важећи рачуноводствени и порески прописи, везани за трансферне цијене, рефлектују на успјешност пословања домаћих правних лица (у ентитетима и Дистрикту), али и на стабилност и зрелост домаће економије као цјелине, с обзиром да је у питању једна сложена државна структура, у којој егзистира више пореских система и у којој проблематика трансферних цијена до сада (ни са рачуноводственог, ни са пореског аспекта) није добила адекватну пажњу.

Научни циљеви дисертације усмјерени су на расвјетљавање четири категорије:

1. дефинисање методолошких смјерница вјеродостојног финансијског извјештавања;
2. утврђивање ефикасног модела пореске контроле трансферних цијена;
3. утврђивање степена зависности финансијског и пореског положаја;
4. исказивање међусобне условљености између понуђених рачуноводствених и пореских рјешења.

Прагматични циљеви дисертације огледају се у обезбеђивању одговарајућих података, информација и спознаја, и то:

1. различитим категоријама корисника финансијских извјештаја,
2. пореским институцијама,
3. законодавним органима,
4. академској заједници,
5. друштвеној заједници.

Основна хипотеза дисертације: Трансферне цијене, с једне стране, замагљују праву слику имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, а са друге стране, детерминишу исказивање реалне пореске основице.

Помоћне хипотезе дисертације:

X1: Уједначавањем методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањио би се утицај трансферних цијена на финансијски и порески положај повезаних правних лица и на међународном и на националном нивоу.

X2: Политика употребе трансферних цијена оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима повезана правна лица послују.

X3: Адекватном и потпуном имплементацијом МСФИ за МСП омогућила би се хармонизација информационих потреба пореских власти, с једне стране, и осталих корисника финансијских извјештаја односних правних лица, с друге стране.

X4: Повећањем степена повезаности, односно ослоњености пореског биланса на пословни биланс, омогућило би се унапређење квалитета информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обveznika и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција.

IV-2 Преглед претходних истраживања

Еминентни аутори (страног и домаћег говорног подручја) бавили су се питањем трансферних цијена, као растућом проблематиком савременог пословног амбијента, наглашавајући при томе да она крије значајне могућности расвјетљавања бјекства капитала, комплексности глобализације и све дубље кризе појединих земаља. У наставку су сажето наведени закључци и размишљања појединих аутора који су своје радове темељили на научним, али и прагматичним резултатима истраживања, а које је кандидаткиња навела у дисертацији.

Непобитна је чињеница да данас пословни субјекти у настојању да остваре конкурентску предност на глобалном тржишту почињу да шире своје пословање ван граница једне земље. Оснивањем филијала ван земље поријекла, пословни субјекти прерастају у мултинационалне пословне субјекте, које јачају своју конкурентност путем експлоатације свих предности које географска дислоцираност нуди, попут организовања производње тамо где су производни ресурси најефтинији и пласирањем производа тамо где су могућности зараде највеће, јер је такво стратегијско опредељење мотивисано основним циљем пословања сваке компаније, а то је креирање додатне вриједности за власнике капитала (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Овај закључак потврђују на националном нивоу Јакшић и Мијић (2011) на основу спроведене компаративне анализе приносног, имовинског и финансијског положаја правних лица са значајним учешћем у капиталу, контролисаних правних лица и осталих правних лица у Републици Српској за период 2008-2010. година. Добијени резултати истраживања указали су на раст интензитета пословања између повезаних правних лица, као и на остваривање больших перформанси у пословању повезаних правних лица у односу на остала правна лица.

Приликом сагледавања цјелокупне проблематике примјене политике трансферних цијена потребно је разликовати ефекте трансферних цијена када се оне примјењују унутар групе повезаних правних лица на националном нивоу и на међународном нивоу. Бавећи се односном материјом Перчевић (2009, 2015) је истакао да примјена трансферних цијена унутар групе на националном нивоу (унутар исте јурисдикције – исти порески услови) омогућава остваривање одређеног утицаја на перформансе поједињих субјеката унутар групе, као и на исказивање њихове добити и пореске основице, док немају утицаја на смањење укупне пореске обавезе на нивоу групе као цјелине. С друге стране, када је у питању дјеловање трансферних цијена унутар групе на међународном нивоу (различите јурисдикције – различити порески системи), трансферне цијене постају средство за искоришћавање предности и мањкавости пореских система поједињих земаља, прелијевањем добити у субјекте који послују у повољнијим пореским условима, што доводи до повећања консолидоване добити и смањења укупне пореске обавезе. С обзиром на то да трансферне цијене утичу на добит исказану у сваком центру одговорности унутар компаније оне могу у значајној мјери утицати и на доношење одређених пословних одлука (Schuster & Clark, 2010). Разматрајући при томе потенцијалне последице употребе различитих врста трансферних цијена, као и потенцијалне ефекте дисфункционалног понашања који настају као последица њихове примјене, Шустер и Кларк указују, управо, на то колико је сложен и тежак проблем трансферних цијена у стварности. Другим ријечима, трансферне цијене и њихов утицај на перформансе правних лица представљају врло интересантно, комплексно и значајно, а истовремено недовољно актуелизовано управљачкорачуноводствено питање и подручје (Малинић, 2011). Полазећи од тога да оптимизовање успјеха поједињих повезаних правних лица води оптимизовању успјеха групе као цјелине, трансферне цијене представљају средство промоције циљева цијеле групе. Трансферне цијене су суштински важан фактор за финансијско пословање мултинационалних пословних субјеката, јер је избор метода утврђивања трансферних цијена један од најбитнијих корака у дефинисању економских односа између повезаних лица (филијала) и алокације ресурса у оквиру мултинационалних пословних субјеката као цјелине, одређујући при томе ниво прихода повезаног лица (филијале) које производи и продаје производе у оквиру групе, као и ниво трошкова повезаног лица (филијале) које купује производе и потом их продаје на екстерном тржишту (Денчић-Михајлов и Трајчевски, 2011). Пословни субјекти настоје ријешити проблем трансферних цијена у области регулисања трансакционих односа путем успостављања

одговарајућег система утврђивања трансферних цијена који ће: (а) задовољити пословне потребе у вези са стратегијом и унутрашњим подстицајима, (б) обезбиједити ефикасно коришћење ресурса и (в) осигурати трансферне цијене које ће бити у складу са пореским потребама (Urquidi, 2008). Такође, Уркиди скреће пажњу да ова проблематика нарочито долази до изражaja када су у питању трансакције финансијских услуга, о чему нема адекватних законских смјерница. Због свега наведеног може се рећи да утицај трансферних цијена, у значајној мјери, превазилази границе појединачног правног лица, односно да политика трансферних цијена оставља трагове на прекограницну и међународну трговину, као и на привреду у целини.

Поједини аутори, као што су Микеревић (2011), Пезеровић (2012, 2013), Паић (2012), Јакшић, Андрић, Мијић (2014), Ректенвалд (Rectenwald, 2012), Пак (Pak, 2012), Адамс и Дртина (Adams & Drtina, 2010), у својим радовима истичу да, у оквиру пословног амбијента, важна компонента за опстанак, раст и развој јесте управо порески амбијент, те у погледу сагледавања ефеката примјене трансферних цијена од стране повезаних правних лица (мултинационалне корпорације или домаће привредне групације) акценат стављају првенствено на пореске импликације. Глобализација је произвела свет без јасно дефинисаних граница с циљем повећања обима међународне размјене, тј. с циљем остваривања максималне мобилности људи, роба, услуга и капитала. На тај начин капитал је сада распоређен на више пореских јурисдикција једног пореског обvezника са директним импликацијама на пореске системе и пореске приходе неких развијених земља и земаља у развоју. Наведени аутори наглашавају да постојећи несклад између глобалне мобилности капитала и националних пореских јурисдикција, ставља националне пореске власти у узнемирујућу позицију када су у питању покушаји идентификовања и раздавања глобалне добити правних лица и остваривања олакшица на локалном пореском подручју. Другим ријечима, не смије се губити из вида да трансферне цијене нису само техника рачуноводства, него и начин расподјеле средства и изbjегавања пореза који утиче на дистрибуцију дохотка, богатства, као и на сам квалитет живота (Sikka и Willmott, 2010). Износ изгубљених пореских прихода по основу малверзацијске примјене трансферних цијена у земљама у развоју, где не постоје комплетирани законски и контролни механизми за њихову регулацију, тешко је утврдiti, али поједини аутори, као што су Џенски и Прат (Jansky & Prats, 2015) и Беркгаут (Berkhout, 2016), процјењују да он прелази чак 100 милијарди америчких долара пореског прихода на годишњем нивоу. Из тог разлога, у посљедњих неколико година евидентна је растућа свијест земаља у развоју о негативним изазовима примјене трансферних цијена, као доминантног средства обављања пословних трансакција између повезаних правних лица и о неопходности увођења прописа о трансферним цијенама (Zinn, Riedel & Spengel, 2014).

Међутим, земље које желе да повећају директна страна улагања, при формулисању своје пореске политike, акценат стављају на конципирање одговарајућих инструмената пореске конкуренције у области директних пореза (и то првенствено пореза на добит). Оне уводе ниже стопе пореза на добит, дозвољавају различите врсте пореских подстицаја и ослобађања, док се поједине у потпуности одричу прихода по основу опорезивања остварене добити (Elkins, 2016). Посматрајући проблематику трансферних цијена као један од највећих изазова савремених услова пословања, управо због постојања земаља које су квалификоване као тзв. порески рајеви, одређене мултинационалне организације континуирано раде на усвајању методологија и политика које ће обезбиједити хармонизованији приступ рјешењу овог проблема на глобалном нивоу. У ту сврху, акценат се, првенствено, ставља, на Смјернице донијете од стране Организације за економску сарадњу и развој

(Радоловић, 2012). Као најважније користи од њихове успешне имплементације Кинг (King, 2009) издваја три: (а) омогућити пореским органима у различitim јурисдикцијама да једнако и досљедно алоцирају приходе по земљама у којима мултинационални пословни субјекти послују и на тај начин спријечити двоструко опорезивање, (б) обезбиједити одређену сигурност пословним субјектима у погледу њихове пореске обавезе, (в) минимизирати трошкове усклађивања, ревизије и рјешавања спорова. Такође, један од начина минимизирања негативних ефеката примјене трансферних цијена, са пореског аспекта, јесте и тенденција глобалног поједностављивања пореских система, укључујући и смањења стопа пореза на добит, као и уједначавања истих, наравно у мјери у којој то дозвољава фискална и буџетска политика, с циљем повећања конкурентске способности својих привреда (Микеревић, 2011), али и ради унапређења транспарентности, олакшавања контроле, смањења могућности утјеши пореза и слично (Пезеровић, 2012). Међутим, Паић (2012) на основу одговарајућих резултата истраживања односне ситуације у земљама чланицама Европске уније (ЕУ), истиче да и поред изражене јавне тенденције око хармонизације директних пореза (и то првенствено пореза на добит), стопе пореза на добит, као и правила и прописа око утврђивања пореске основице, још увијек нису усклађене. Разлог констатоване ситуације највјероватније се крије у чињеници да те разлике очигледно одговарају чланицама ЕУ које имају директна страна улагања у друге чланице (земље Средње и Источне Европе) код којих су пореске стопе пореза на добит ниže и које дају пореске олакшице за извршена улагања. Пезеровић (2013), такође, потврђује да нису само релативно ниске номиналне стопе пореза на добит разлог трансферисања, односно повећања добити у постојећим филијалама у појединим земљама (при томе се првенствено мисли на земље бивше СФРЈ), него управо и постојање бројних умањења, одбитних ставки и ослобађања што додатно стимулише коришћење трансферних цијена. При томе, Пезеровић истиче да када се говори о опорезивању добити у погледу примјене трансферних цијена у БиХ, ситуација је још сложенија из разлога што је односно питање регулисано одвојеним прописима на нивоу Републике Српске (РС), Федерације БиХ (ФБиХ) и Брчко дистрикта БиХ (БД БиХ). Користећи повољности и неусклађености система, те подијељени порески надзора, постоје реалне претпоставке да повезана лица премјештају опорезиву добит од једног лица из једне јурисдикције другом лицу у другу јурисдикцију и тиме као група смањују своју укупну пореску обавезу.

Из тог разлога, као што је већ наглашено, глобализација свјетског тржишта захтијева промјене у формирању трансферних цијена, тако да више није довољно разматрати само економске ефekte трансакционих односа унутар групе повезаних правних лица, него је потребно схватити да у том процесу све значајнију улогу заузимају порески закони (Adams & Drtina, 2010). Оваква ситуација, првенствено захтијева спровођење одређених активности у области усклађивања рачуноводствених и пореских начела и правила, јер је поступак утврђивања и контроле пореске основице значајно олакшан уколико су пореске евиденције чврсто наслоњене на рачуноводствене (Шњегота, 2007, 2009). Негативни порески ефекти трансферних цијена стандардно се појављују у пословању између пословних субјеката која имају предзнак мултинационалних компанија, али они могу бити карактеристични и за пословање између домаћих пореских обveznika, посебно у случају сложене државне структуре у којој се не примјењује само један порески систем, какав је случај у БиХ. Шњегота (2009), Даничић и Радоњић (2011), Капић, Радовић и Пиљић (2011) у својим радовима управо указују на кључне разлике између пореских и рачуноводствених правила, која се користе при идентификацији и презентацији ефеката трансферних цијена на подручју БиХ. Законски и подзаконски акти који уређују опорезивање добити пословних субјеката прописују значајна одступања код почетног и накнадног

признавања прихода и расхода у односу на правила садржана у МРС/МСФИ, што доводи до појаве сталних и привремених разлика при утврђивању рачуноводствене добити, са једне стране, и опорезиве добити, с друге стране. Те разлике у пореском и рачуноводственом признавању појединих ставки биланса за рачуноводствене и пореске сврхе, за посљедицу имају формирање посебних пореских евиденција што има економског смисла све док су користи по буџетске приходе који произилазе из тих разлика веће од трошкова вођења допунских пореских евиденција. Међутим, у многим случајевима трошкови пореских обvezника су знатно виши од користи које по основу привремених пореских разлика има буџет, што указује да ниво усаглашености пореских и рачуноводствених правила игра значајну улогу у погледу коректности финансијских извјештаја пореских обvezника. У том смислу, доношење и имплементација Међународног стандарда финансијског извјештавања за мала и средња предузећа (МСФИ за МСП), омогућава првенствено упоредивост, поузданост, јасност и релевантност информација на глобалном нивоу које садрже финансијски извјештаји малих и средњих предузећа (Шкарић Јовановић, 2006, 2011), а затим, путем приближавања рачуноводствене и пореске евиденције, и квалитетнију основу за изналажење адекватног начина управљања трансферним цијенама, и са пореског и са рачуноводственог аспекта, бар кад је у питању цјелокупно подручје БиХ.

Од укупног фонда коришћене литературе, издвојићемо изворе на које се кандидаткиња најчешће позивала у дисертацији:

1. Adams, L., Drtina, R. (2010). Multinational Transfer Pricing: Management Accounting Theory versus Practice. *Management Accounting Quarterly Spring 2010*. Institute of Management Accounting, 11(3), 22-29.
2. Андрић, М., Вуковић, Б. (2014) Ефекти трансакција између повезаних лица на опорезивање добити. *Зборник радова са 18. Међународног конгреса CPP PC*. Теслић, 127-142.
3. Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ). URL: <https://www.apif.net/>.
4. Бањалучка берза. URL: <https://www.blberza.com/>.
5. Berkhout, E. (2016). *Tax Battles: The dangerous global race to the bottom on corporate tax*, Oxford: Oxfam International.
6. Bradley, W.E. (2015). Transfer Pricing: Increasing Tension between Multinational Firms and Tax Authorities. *Accounting & Taxation*, 7(2), 65-73.
7. Даничић, Д., Радоњић, С. (2011). (Не)признавање појединих начела МСФИ по пореским прописима и утицај тих разлика на новчани ток и финансијски положај привредних друштава. *Зборник радова са 15. Конгреса CPP PC*. Теслић, 173-196.
8. Deloitte. *Deloitte International Tax Guide*. Преузето са <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides>.
9. Денчић-Михајлов, К., Трајчевски, М. (2011). Трансферне цене у теорији и пракси пословања мултинационалних компанија. *Економске теме*, XLIX(3). Ниш: Економски факултет, 397-414.
10. Дирекција за финансије Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. URL: <http://www.bdcentral.net/index.php/ba/institucije/direkcija-za-finansije/poreska-uprava>
11. Elkins, D. (2016). The Merits of Tax Competition in a Globalized Economy. *Indiana Law Journal*, 91(3), 905-954.
12. Ernst & Young. (2010). *Global Transfer Pricing Survey—Addressing the Challenges of Globalization*. London.
13. European Commission. Joint Transfer Pricing Forum. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/transfer-pricing-eu-context/joint-transfer-pricing-forum_en.
14. European Commission. Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB). URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/common-consolidated-corporate-tax-base-ccctb_en.

15. EY. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Reference Guide*.
16. Закон о порезу на добит ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 60/10, 57/11, 33/12).
17. Закон о порезу на добит ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15 и 1/17).
18. Закон о порезу на добит Федерације БиХ ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 15/16).
19. Закон о порезу на добит правних лица ("Службени гласник Републике Србије", бр. 25/01, 80/02 - др. закон, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 91/15 – аутентично тумачење, 112/15, 113/17).
20. Закон о порезу на добит Републике Хрватске ("Народне новине", бр. 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16 и 115/16).
21. Закон о порезу на добит правних лица Републике Црне Горе ("Службени лист Републике Црне Горе, бр. 065/01, 012/02 и 080/04 и "Службени лист Црне Горе", бр. 040/08, 086/09, 040/11, 014/12, 061/13 и 055/16).
22. *Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb* ("Uradni list Republike Slovenije", št. 117/06, 76/08, 5/09, 96/09, 110/09, 43/10, 59/11, 24/12, 30/12, 94/12 81/13, 50/14, 23/15, 82/15 и 68/16, 69/17).
23. Закон за данокот на добивка ("Службени весник на Република Македонија", бр. 112/14, 129/15, 23/16 и 190/16).
24. Закон о рачуноводству и ревизији Републике Српске ("Службени гласник Републике Српске", бр. 94/15).
25. Закон о рачуноводству и ревизији Брчко дистрикта Босне и Херцеговине ("Службени гласник Брчко дистрикта БиХ", бр. 22/16).
26. Закон о рачуноводству и ревизији у Федерацији Босне и Херцеговине ("Службене новине Федерације БиХ", бр. 83/09).
27. Zinn, T., Riedel, N. & Spengel, C. (2014). The Increasing Importance of Transfer Pricing Regulations: A Worldwide Overview. *Inertax*, 42(6/7), 352-404.
28. *International Transfer Pricing 2011*. (2010). PwC US.
29. Јакшић, Д. (2007). Ревизија консолидованих финансијских извјештаја. *Зборник радова са 11. Конгреса CPP PC*. Теслић, 251-278.
30. Јакшић, Д., Андрић, М., Мијић, К. (2014). Утицај глобалних промена на опорезивање добити – обрачун трансферних цена. *Пантернационални научни скуп Еконбиз: Утицај глобалних промјенана економију земља у транзицији*. Бијељина: Факултет пословне економије.
31. Јакшић, Д., Мијић, К. (2011). Рефлексија примене МРС 24: Анализа финансијских извјештаја повезаних страна у Републици Српској. *Зборник радова са 15. Конгреса CPP PC*. Теслић, 153-172.
32. Jansky, P., Prats, A. (2015). International Profit-Shifting out of Developing Countries and the Role of Tax Havens. *Development Policy Review*, 33(3), 271-292.
33. Капић, Р., Радовић, Р., Пиљић, Ј. (2011). *Финансијско извјештавање*. Тузла: "OFF-SET".
34. King, E. (2009). *Transfer Pricing and Corporate Taxation: Problems, Practical Implications and Proposed Solutions*. New York: Springer Science+Business Media, LLC.
35. KPMG. *Corporate tax rates table*. Преузето са <https://home.kpmg/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html>.
36. Малинић, С. (2011). Трансферне цијене као фактор перформанси предузећа и пословних сегмената у контексту МСФИ 8. *Зборник радова са 15. Конгреса CPP PC*. Теслић, 81-99.
37. Микеревић, Д. (2011). Пореско окружење као фактор опстанка, раста и развоја предузећа. *Финанџинг*, II(2), 5-19.
38. Милојевић, А., Тркља, М. (2000). *Јавне финансије*. Српско Сарајево: Економски факултет.
39. Министарство финансија и привреде: Пореска управа. Република Србија. URL: <http://www.poreskauprava.gov.rs>.
40. Министарство финансија: Порезна управа. Република Хрватска. URL: <http://www.porezna-uprava.hr>.

41. Ministarstvo za finance: Finančna uprava Republike Slovenije. URL: <http://www.fu.gov.si/>.
42. Mitchell, D. J. (2009). *The Economics of Tax Competition: Harmonization vs. Liberalization*. Adam Smith Institute.
43. Неговановић, М., Чубрић, Ф., Лазовић, Г. (2015). *Приручник за трансферне цене* (прво издање). Београд: Привредни саветник.
44. Одјељења за макроекономску анализу Управног одбора Управе за индиректно опорезивање. Босна и Херцеговина. URL: <http://www.oma.uino.gov.ba> (27.04.2017).
45. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Aligning Transfer Pricing Outcomes with Value Creation, Action 8-10: 2015 Final Report*.
46. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. *Transfer Pricing Documentation and Country-by-Country Reporting, Action 13: 2015 Final Report*.
47. OECD. *Model of Tax Convention on Income and on Capital 2014 (Full Version)*.
48. OECD. (2012). *Dealing Effectively with the Challenges of Transfer Pricing*.
49. OECD. (2017). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations*.
50. OECD. (2013). *Public Consultation: Draft Handbook on Transfer Pricing Risk Assessment*.
51. OECD. Tax Database. Table II.1 – *Corporate income tax rates: basic/non-targeted*. 2016. Преузето са <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database.html>.
52. OECD. *Towards Global Tax Co-operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices 2000*.
53. OECD. (1998). *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, France.
54. Панић, П. (2012). Утицај пореза на међународну размјену. *Финрар* бр.10/12, 20-27.
55. Панић, П. (2013). Форензика директних пореза. *Финрар* бр.5/13, 10-16.
56. Панић, Н. (2015). *Поступци за добијање књиговодствених података за израчунавање ефеката трансферних цијена*. Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
57. Pak, S.J. (2012). *Lost billions: Transfer Pricing in the Extractive Industries*. Norway: Publish What You Pay.
58. Пезеровић, А. (2012). Основне тенденције развоја система опорезивања добити. *Финанцинг*, III(1), 26-34.
59. Пезеровић, А. (2013). Употреба трансферних цијена са становишта пореза на добит. *Финанцинг*, IV(2), 12-21.
60. Перчевић, Х. (2008). *Рачуноводствени третман трансферних цијена у функцији финансијских циљева консолидираних субјеката* (докторска дисертација). Загреб: Свјечилиште у Загребу, Економски факултет.
61. Перчевић, Х. (2009). Елаборат о трансферним цијенама у сврху порезног надзора у Хрватској. *Рачуноводство и финансије* (4). Загреб: Хрватска јединица рачуновођа и финансијских дјелатника, 81-89.
62. Перчевић, Х. (2015). Усклађеност регулаторног оквира трансферних цијена у земљама Европске уније. *Економска мисао и пракса* (2). Дубровник: Свјечилиште у Дубровнику, 627-650.
63. PKF. (2017/18). *Worldwide Transfer Pricing Guide*.
64. Пореска управа Републике Српске. URL: <http://www.poreskaupravars.org>
65. Пореска управа Црне Горе. URL: <http://www.poreskauprava.gov.me/uprava>
66. Порезна управа Федерације Босне и Херцеговине. URL: <http://www.pufbih.ba>
67. PwC. (2009). *Similarities and differences: A comparision of 'full IFRS' and IFRS for SMEs*.
68. PwC. *Worldwide Tax Summaries – Corporate Taxes 2016/17*. Преузето са <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/corporate-tax/worldwide-tax-summaries/downloads.html>.
69. Радоловић, Ј., (2012). Модел трансферних цијена темељен на моделу вишеструких чимбеника уз примјену методе нето добити у односу на неку основу, *Економска истраживања*, 25(1), 34-50.
70. Рајичић, Б. (03.04.2015). *Трансферне цене према ОЕЦД Смерницама*. Презентација са семинара "Порески и рачуноводствени аспекти трансферних цијена". Економски факултет у Бањој Луци.
71. Rixen, T. (2011). From Double Tax Avoidance to Tax Competition: Explaining the Institutional Trajectory of International Tax Governance. *Review of International Political*

- Economy*, 18(2), 197-227.
72. Родић, Ј., Андрић, М., Вукелић, Г., Вуковић, Б. (2017). *Анализа финансијских извјештаја*. Београд.
 73. Rectenwald, G. (2012). A Proposed Framework for Resolving the Transfer Pricing Problem: Allocating the Tax Base of Multinational Entities Based on Real Economic Indicators of Benefit and Burden. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22(3), 425-449.
 74. Sikka, P., Willmott, H. (2010). The dark side of transfer pricing: Its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*, 21(4), 342-356.
 75. Стиглиц, Џ.Е. (2008). *Економија јавног сектора*. Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета у Београду.
 76. Shaviro, D.N. (2004). *Corporate Tax Shelters in a Global Economy: Why They Are a Problem and What We Can Do about It*. Washington DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
 77. Schuster, P., Clarke, P. (2010). Transfer Prices: Functions, Types, and Behavioral Implications. *Management Accounting Quarterly Winter 2010*, 11(2), 22-32.
 78. Schreiber, U. (2013). *International Company Taxation*. Berlin: Springer.
 79. Танасић, Љ. (2018). Порески режим трансферних цијена у Босни и Херцеговини. *Финанцинг*, IX(1), 54-60.
 80. Taxation and Customs Union & Eurostat. (2017). *Taxation trends in the European Union*. Publications Office of the European Union.
 81. Tax Justice Network. (2011). *The Cost of Tax Abuse: A briefing paper on the cost of tax evasion worldwide*.
 82. Tax Foundation. *Corporate Income Tax Rate around the World. 2016*. Преузето са <http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2016>.
 83. TP Week. (2017). *World Transfer Pricing*. London: Euromoney Trading Limited.
 84. *Transfer Pricing Guidelines*. (2012). Malaysia: LHDN.
 85. United Nations. (2013). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. Department of Economic & Social Affairs, New York.
 86. United Nations (2017). *Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
 87. United Nations. (2011). *United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries*. New York: Department of Economic & Social Affairs.
 88. Управа за јавни приходи, Република Македонија. URL: <http://www.ujp.gov.mk/>.
 89. Urquidi, A.J. (2008). An Introduction to Transfer Pricing. *New School Economic Review*, 3(1), 27-45.
 90. Финансијско информатичка агенција (ФИА). URL: <http://www.fia.ba/>.
 91. Fuest, C., et al. (2013). Profit Shifting and "Aggressive" Tax Planning by Multinational Firms: Issues and Options for Reform. *ZEW Discussion Papers* No. 13-044.
 92. *Code of Conduct on transfer pricing documentation for associated enterprises in the European Union*. Official Journal of the European Union, C 176/1 (28.07.2006) EUR-Lex. Access to European Union law.
Преузето са [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42006X0728\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42006X0728(01)&from=EN)
 93. Cooper, J., Fox, R., Loepnick, J., Mohindra, K. (2016). *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.
 94. Шкарић Јовановић, К. (2002). Анализа консолидованог годишњег обрачуна. *Финрар* бр. 2-3/02, 14-21.
 95. Шкарић Јовановић, К. (2006). Подобности МРС/МСФИ за потребе финансијског извјештавања малих и средњих предузећа. *Зборник радова са 10. Конгреса CPP PC*. Теслић, 47-64.
 96. Шкарић Јовановић, К. (2006). Рачуноводствени третман пореза на добит према МРС 12. *Финрар* бр. 1/06, 78-88.
 97. Шкарић Јовановић, К. (2011). Очекивања и изазови примене МСФИ за мала и средња предузећа. *Зборник радова са 15. Конгреса CPP PC*. Теслић, 15-38.
 98. Шњегота, Д. (2006). Међународни стандарди финансијског извјештавања у контексту финансијског и извјештавања везаног за порез на добит. *Зборник радова са 10.*

- Конгреса CPP PC. Теслић, 415-428.
99. Шњегота, Д. (2007). Међународни стандарди финансијског извјештавања као фактор хармонизације рачуноводствених и пореских начела и принципа. *Зборник радова са 11. Конгреса CPP PC*. Теслић, 119-132.
 100. Шњегота, Д. (2009). Улога рачуноводства у идентификацији ефеката трансферних цијена. *Зборник радова са 13. Конгреса CPP PC*. Теслић, 75-93.

IV-3 Допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања

У оквиру докторске дисертације сагледана је и разматрана страна и домаћа литература везана за констатовану проблематику, укључујући и различита научна и стручна истраживања, како би се осигурала широка основа за сагледање повезаности и утицаја трансферних цијена на перформансе привредних субјеката, као и потенцијалне опасности, и са пореског и са пословног аспекта, које из тих утицаја произилазе. Разматрани су, такође, и важећи законски прописи, правилници и упутства, везана за састављање финансијских извјештаја пословних субјеката укључених у различите пословне комбинације, односно законске дефиниције повезаних правних лица, као и порески третмани трансферних цијена при утврђивању пореске обавезе обvezника пореза на добит у различитим земљама широм света, стављајући при томе акценат на земље бивше СФРЈ, са посебним освртом на БиХ. С намјером детаљнијег испитивања тренутног стања, у погледу разматране тематике, на цјелокупној територији БиХ, тачније у оквиру њених саставних дијелова, спроведено је научно истраживање које је обухватило испитивање четири сегмената, и то:

- испитивање начина пословања и функционисања случајно изабраних повезаних правних лица која су регистрована и која послују на територији БиХ, тј. у неком или у више њених саставних дијелова, као корисника трансферних цијена,
- испитивање начина функционисања и спровођења контроле у области примјене трансферних цијена, као и ставова и мишљења за даља унапређења рада надлежних пореских управа у БиХ,
- испитивање интензитета пословања између повезаних правних лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС и
- испитивање одређених перформанси пословања повезаних правних лица у односу на остала правна лица у протеклом трогодишњем периоду на територији РС.

На основу наведеног, у дисертацији се указало на главне посљедице манипулативне примјене политike трансферних цијена са становишта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица и назначила се тренутна позиција БиХ у погледу наведене проблематике.

IV-4 Научни и прагматични доприноси дисертације

Трансферне цијене, као иманентан рачуноводствени фактор, са једне стране, и порески фактор, са друге стране, већ неколико деценија уназад заокупљају интересовање академског, законодавног и извршног миљеа развијених земаља, као и истакнутих међународних организација, чиме се наглашава тежина и комплексност управљања и контролисања односне проблематике и на локалном и на међународном нивоу.

У том свјетлу, основни научни допринос докторске дисертације јесте синтеза релевантних свјетских и домаћих научних сазнања у погледу обликовања финансијског и пореског положаја учесника различитих пословних комбинација, са аспекта примјене трансферних цијена, као и узрочно-посљедичне повезаности та два положаја.

Међутим, суштински научни допринос, базиран на резултатима спроведеног научног

истраживања, јесте давање смјерница за обезбеђивање вјеродостојног финансијског извјештавања и креирање ефикасног модела пореске контроле трансферних цијена.

Прагматични допринос докторске дисертације огледа се у обезбеђивању адекватних информација и спознаја, на основу анализираног постојећег стања, законодавним и извршним органима у БиХ у погледу отклањања констатовних недостатака ради јачања цјелокупног локалног друштвено-економског система.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

V-1 Обрађени материјал и коришћени критеријуми за избор материјала

За потребе израде докторске дисертације кандидаткиња је користила адекватну научну и стручну литературу страних и домаћих аутора, ослањајући се при томе и на објављене податке различитих међународних консултантских кућа, као што су: "KPMG", "Deloitte", "PwC", "Tax Foundation", "EY", "TP Week" и "PKF". За потребе компарativног прегледа актуелног стања у земљама бивше СФРЈ, наведени извјештаји допуњени су и одговарајућим пореским законима и прописима сваке земље.

Подаци о активностима међународних и регионалних организација у области трансферних цијена прикупљени су из званичних публикација ОЕЦД-а, Европске уније, Уједињених нација, Међународног монетарног фонда, Свјетске банке, Међуамеричког центра пореских управа и Афричког форума пореских управа.

Основни извори података који су коришћени за спровођење научног истраживања су:

- база финансијских података Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ), Бања Лука, РС,
- база финансијских података Финансијско-информатичке агенције (ФИА), Сарајево, ФБиХ и
- збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година.

Резултати истраживања, у оквиру првог сегмента испитивања (спроведеног у периоду јануар-април 2018. године), базирали су се на одговорима добијеним из анкетирања 67 повезаних правних лица, што чини 1,59% одређеног основног скupa на цјелокупној босанскохерцеговачкој територији. Основни скup (закључно са 2016. годином) састојао се од 4.220 повезаних правних лица. Он је означен као "одређени основни скup" због непотпуног податка из Брчко дистрикта БиХ (БД БиХ), где не постоји Регистар финансијских извјештаја, него се до потребних информација дошло на основу расположивих података појединачних инспектора Пореске управе БД БиХ, те се из тог разлога наведени скup није могао узети као коначан. Међутим, као што је и сама кандидаткиња у раду назначила, с обзиром на то да БД БиХ заузима знатно мањи територијални дио БиХ у односу на остала два дијела, наведени непотпуни податак није угрозио саму суштину спроведеног истраживања.

Резултати истраживања, у оквиру другог сегмента испитивања, прикупљени су у периоду децембар 2017. – јануар 2018. године анкетирањем овлашћених представника надлежних пореских управа у БиХ (што су потврдили и одговори везани за навођење функције анкетираног), у циљу обезбеђења валидних одговора за

потребну анализу.

У оквиру трећег сегмента испитивања, коришћени су збирни годишњи финансијски извјештаји емитената Бањалучке берзе за период 2014-2016. година, при чему су сагледана:

- кретања просјечних вриједности учешћа у капиталу повезаних правних лица,
- промјене у обиму реализације пословних активности повезаних правних лица и
- промјене у обиму реализације финансијских активности повезаних правних лица.

Годишњи финансијски извјештаји су преузети са званичног сајта наведене берзе у јануару 2018. године, уз напомену да су из анализе искључена правна лица за која је назначено да су у стечају или у процесу ликвидације.

За потребе компаративне анализе финансијског, имовинског и приносног положаја повезаних правних лица, са једне стране, и осталих правних лица, са друге стране, у оквиру четвртог сегмента испитивања, анализирани су финансијски извјештаји (биланс стања и биланс успјеха) 218 правних лица, емитената Бањалучке берзе.

V-2 Примјењени метод истраживања

У току израде докторске дисертације извршено је прикупљање, обрада и анализа одговарајућих података. Примјеном методе компилације, сагледана је страна и домаћа литература, а помоћу методе класификације и компаративне методе, разматрани су важећи законски рачуноводствени и порески прописи, правилници и упутства.

Поред методе дефиниције и дескрипције ради појмовног одређивања и назначавања чињеница, процеса, правила, постојећих прописа и закона, као и потврђивања њихових односа и веза, ради стварања јасне основе за идентификовање одређених корелација између одређених појава и пројектовања њихових могућих утицаја, примијењен је и аналитичко-синтетички приступ, ослањајући се при томе на индукцију и дедукцију прикупљене научне грађе. Методом апстракције и конкретизације акцентованы су кључни елементи трансферних цијена и указано је на који начин се они рефлектују на разматрану проблематику у циљу изналажења адекватних рјешења.

Научно истраживање је спроведено на територији БиХ. Релевантни подаци прикупљени су путем два адекватно структурирана упитника (наведених у Прилогу дисертације). Први упитник (прилог 1) је представљао листу од 24 питања, која су осмишљена у форми отвореног и затвореног типа, при чему је код питања затвореног типа, у зависности од природе траженог податка, на располагању била опција избора једноструких или вишеструких модалитета одговора. Такође, поједина питања су захтијевала од испитника давање одговарајуће оцјене (на скали од 1 до 5) понуђеним изјавама, као и давање оцјене о испуњености одређених циљева. Упитници су били припремљени у писаној и у електронској форми и достављени су на адресу регистрације или имејл адресу правних лица који су изабрани у узорак. Други упитник (прилог 2) је представљао листу од 17 питања отвореног и затвореног типа, укључујући и питања која захтијевају давање одговарајуће оцјене понуђеним опцијама и констатацијама. Упитници су достављени у писаној или у електронској форми надлежним пореским управама.

У сврху разматрања утицаја трансферних цијена (независна варијабла) на финансијски положај повезаних правних лица (зависна варијабла) коришћена су три контролна индикатора: *добрт, тржишно учешће и економска ограничења*. Са друге стране, као контролни индикатори за сагледавање утицаја трансферних цијена

(независна варијабла) на висину пореске обавезе повезаних правних лица (зависна варијабла), коришћен је *порески приход и поузданост финансијских извештаја пореских обвезника*. Као независне подваријабле означене су: глобализација, порески систем, финансијска стратегија повезаних правних лица и однос пословног и пореског биланса.

Сви испитивани параметри пружајуово довољно елемената да би се ово истраживање окарактерисало као поуздано и квалитетно.

Статистичка обрада података је била адекватна. Коришћен је Статистички програм за друштвене науке (IBM SPSS Statistics 21.0). Резултати су приказани табеларно и графички (примјеном MS Office Word 2016 MS и Office Excel 2016). Квантитативни показатељи су представљени примјеном дескриптивне анализе. Разматрање постављених хипотеза базирано је на корелационој и регресионој анализи (уз примјену Пирсоновог коефицијента корелације - r , коефицијента вишеструке корелације - R , коефицијента детерминације - R^2 , анализе варијансе - АНОВА тест) и Т-тесту за тестирање једнакости просјечне вриједности посматране промјенљиве наведеној вриједности на бази једног узорка ("One-Sample T-Test").

Сагледавањам истраживања различитих аутора, затим рачуноводствених и пореских рјешења и њихове рефлексије на стабилност и развијеност посматраних економија, као и разматрањем резултата спроведеног научног истраживања, примјеном методе генерализације указало се на могућа рјешења за унапређење локалног рачуноводственог и пореског амбијента по том основу.

На основу наведеног, закључује се да су примијењене методе истраживања адекватне, поуздане и тачне.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити следеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте заптво;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

VI-1 Резултати истраживања

У складу са одобреном темом докторске дисертације, кандидаткиња је на научно утемељен начин, свеобухватно и стручно спровела емпиријско истраживање које је обезбиједило одговарајуће податке за тестирање постављених хипотеза.

Резултати регресионе анализе, по основу разматраног узорка спроведеног истраживања, потврдили су основну хипотезу, односно потврдили су значајан утицај трансферних цијена на финансијски положај и порески положај повезаних правних лица. При томе, висок степен позитивне корелационе везе између разматраних циљева указао је да интензивнија примјена трансферних цијена преко побољшања пословања, уз повећање тржишног учешћа, смањења економских ограничења и умањења пореских обавеза води побољшању финансијског положаја, односно осигурава већу крајњу добит.

За потпуније сагледавање могуће намјере примјене трансферних цијена у обзир су узети и резултати осталих сегмената истраживања. У РС потврђен је континуирани раст интензитета пословних и финансијских активности између повезаних правних

лица и проширивања економске цјелине као групе повезаних правних лица. Такође, перформансе повезаних правних лица у РС су, на основу разматраних података из финансијских извјештаја, боље у односу на перформансе осталих правних лица, уз континуирану тенденцију раста. На тај начин, кандидаткиња је показала да повезана правна лица, користећи предности пословања унутар групе, успијевају да кроз извјештаје исказју бољи имовинско-приносни бонитет него остала правна лица. Са друге стране, иако је систем пореске контроле за праћење и контролу трансферних цијена у РС тек у почетним фазама развоја, позивајући се на информацију Пореске управе о знатном повећању пореза на добит, за једногодишњи период, по основу извршене контроле примјене трансферних цијена, кандидаткиња је указала да повезана правна лица пословањем унутар групе, и по тој основи примјеном трансферних цијена, настоје да вјештачки креирају за себе повољнији порески положај. Такође, позивајући се на радове одређених аутора о примјени трансферних цијена за кориговање пореских обавеза, крајње добити и осталих перформанси повезаних правних лица, у зависности од конкретних потреба, кандидаткиња је назначила да се трансферне цијене могу идентификовати као средство којим се може замаглiti права слика имовинско-приносног положаја повезаних правних лица, са једне стране, а са друге стране, као средство које у великој мјери детерминише исказивање реалне пореске основице.

Утврђени висок степен позитивне корелације, између глобализације и неуједначености пореских система, са једне стране, и интензитета обављање трансакционих активности са повезаним правним лицима, односно примјене трансферних цијена, са друге стране, потврдио је прву помоћну хипотезу. На основу разматраног узорка, кандидаткиња је указала да би тенденција глобалног уједначавања пореских прописа барем у домуену методологије, обрачуна и документовања трансферних цијена умањила интензитет примјене трансферних цијена, чиме би се створиле основе за елиминисање или умањење констатованих проблема по том основу, и на међународном и на националном нивоу.

Наглашавајући питање трансферних цијена као савременог средства пребацивања добити из једног пореског система у други, ослањајући се првенствено на изражену потребу земаља у развоју за привлачењем страних директних инвестиција, а затим и на одсуство финансијских и кадровских капацитета за озбиљније регулисање односне области у тим земљама, кандидаткиња је (првенствено кроз илустрације) приказала како су и у ком износу (у складу са истраживањима и радовима појединих аутора) контролисане трансакције оштетиле локалне буџетске приходе. Такође, са друге стране, кандидаткиња је у дисертацији приказала да су одређене земље примјеном агресивнијих ревизија са одговарајућим правним акцијама или кроз имплементацију одговарајућих мјера заштите, успјеле да зауставе или бар умање ерозију домаће пореске основице и на тај начин осигурале значајне износе додатно наплаћених пореза на добит. У погледу земаља бивше СФРЈ, у дисертацији је наведено да је Словенија уградила у званичне документе информацију о повећању буџетског прихода за 26 милиона евра за четверогодишњи период, након имплементације БЕПС пројекта у законске прописе. Хрватска, у јавно доступним изворима, није навела квантитативан израз повећања буџетских прихода по том основу, али је прецизнијим законским регулисањем односног питања, свој фокус у посљедње вријеме значајније усмјерила на цијене које се примјењују у трансакцијама са повезаним лицима. У БиХ, позивајући се на резултате истраживања, кандидаткиња је истакла да су РС и ФБиХ посветиле нешто значајнију пажњу законском прецизирању карактеристика пословања унутар групе и по тој основи примјени трансферних цијена. Међутим, за разлику од ФБиХ и БД БиХ (због недостатка одговарајућих евиденција и одсуства адекватних анализа), једино је РС

била у могућности да наведе да је, по основу пореске контроле примјене трансферних цијена, у периоду 2015-2016. година, забиљежено додатно повећање наплате пореза на добит за 4,7 милиона КМ. Ослањајући се на наведено, *потврђена је друга помоћна хипотеза* да политика употребе трансферних цијена од стране повезаних правних лица оставља посљедице на економску, социјалну и пореску стабилност јурисдикција у којима та правна лица послују.

Тестирањем оцјене задовољства средњих и малих повезаних правних лица (која у структури повезаних правних лица доминирају на територији БиХ) коришћеним међународним рачуноводственим стандардима, на бази спроведеног истраживања, потврдила се претпоставка да средња и мала правна лица која користе МСФИ/МСП сматрају да ти стандарди нису усклађени са њиховим реалним потребама и потребама корисника њихових финансијских извјештаја, за разлику од малих и средњих повезаних правних лица која користе МСП за МСФИ. На бази тога *потврђена је трећа помоћна хипотеза*, односно указано је да би адекватнија и потпунија имплементација МСФИ за МСП доприњела већем степену задовољења потреба правних лица и корисника њихових финансијских извјештаја.

Надовезујући се на наведно, кандидаткиња је изнијела став да је главна предност доношења и усвајања МСФИ за МСП омогућавање да систем опорезивања добити буде успостављен на основу чврсте везе између пословног и пореског биланса, чиме би се унаприједио квалитет информација садржаних у финансијским извјештајима пореских обvezника и успостављање стабилних принципа опорезивања, као и поједностављење пореских евиденција. Односни став базиран је на резултатима спроведеног истраживања, који су показали да иако је у РС и у ФБиХ усвојен модел "обрнуте зависности" у пореском систему при обрачуни пореза на добит привредних субјеката, степен прилагођавања елемената опорезиве основице, у складу са пореским прописима, у односу на податке исказане у пословном билансу је и даље веома значајан. Висок степен неусклађености пословних и пореских евиденција захтијева вођење додатних пореских евиденција од стране пореских обvezника, као и додатне контролне напоре од стране пореских органа у погледу исправности утврђивања пореске основице, што условљава високе трошкове и за пореске обvezниke и за контролне органе и негативно се одражава на вјеродостојност финансијских извјештаја пореских обvezника. Такође, анкетирани представници надлежних пореских управа у БиХ су били сагласни да би умањење броја неопходних усклађивања при обрачуни пореза на добит привредних субјеката омогућило спровођење квалитетне и ефикасне пореске контроле, као и повећање повјерења различитих категорија корисника финансијских извјештаја у информације презентоване у финансијским извјештајима локалних привредних субјеката, чиме је *потврђена четврта помоћна хипотеза*.

VI-2 Критичност и коректност тумачења резултата

Резултати спроведеног научног истраживања су презентовани на комплексан, али правilan, логичан и разумљив начин. Кандидаткиња је показала објективност и довољан степен критичности у анализи добијених резултата. Такође, показала је и способност да на јасан и свеобухватан начин изврши адекватну компарацију и повезивање резултата сопственог истраживања са литературним подацима.

VI-3 Теоријски и практични допринос истраживања и нови истраживачки задаци

Основни теоријски допринос дисертације огледа се у проширивању и продубљивању постојећих сазнања из третиране области на нашим просторима, кроз научно утемељено и стручно представљање трансферних цијена као рачуноводственог

фактора, с једне стране, и пореског фактора, с друге стране.

Суштински допринос емпириског истраживања и саме докторске дисертације у цјелини јесте што се до сада наведеној теми није приступало на овај начин. Овако конципиран рад представља прво научно истраживање на локалном говорном подручју које се бавило сагледавањем директног и индиректног утицаја политике трансферних цијена на пословни и порески биланс повезаних правних лица, уз истовремено анализирање њихове међусобне условљености. На бази резултата спроведеног истраживања, на научно утемељен начин, обезбијеђена је релевантна основа којом је наглашена озбиљност и занемареност анализиране тематике на локалним подручјима, те предложене методолошке смјернице вјеродостојног финансијског извјештавања (чиме би се смањио јаз између пореских и рачуноводствених начела и принципа), као и потенцијални, могући и потребни правци развоја ефикасног модела пореске ревизије који одговара локалним условима пословања. Исказивањем међусобне зависности финансијског и пореског положаја, показало се да међусобна усклађеност понуђених рјешења у области финансијског извјештавања и пореских рјешења може резултовати елиминисањем негативних ефеката примјене трансферних цијена у функцији исказивања реалног финансијског и пореског положаја повезаних правних лица.

Практични допринос истраживања заснива се на идентификацији конкретних недостатака у погледу начина функционисања повезаних правних лица на територији БиХ и начина спровођења контроле надлежних пореских управа у БиХ у домену примјене трансферних цијена. При томе, указујући на сличности и разлике надлежних пореских јурисдикција унутар БиХ, по овом основу, извршено је њихово рангирање и наглашена је неопходност узајамног усклађивања, али се указало и на недосљедност практичне примјене усвојених законских прописа. Такође, приказујући да су пословне активности на домаћим просторима све више везане за пословање између повезаних правних лица, даје се сигнал академским, законодавним и извршним институцијама да је већ одавно дошло вријеме да регулација примјене трансферних цијена добије своју адекватну форму. При томе, у дисертацији је представљена одговарајућа полазна основа за потребну регулацију.

Резултати истраживања приказани у овој дисертацији дали су одговор на постављени проблем истраживања, али су отворили и простор за потенцијалне *нове истраживачке задатке* у погледу сагледавања могућности хармонизације рачуноводствених и пореских прописа у домену трансферних цијена на цјелокупној територији БиХ, уз анализирање трошкова и прихода, по том основу, за сваку јурисдикцију и њихову рефлексију на цјелокупан локални пословно-економски амбијент, али и на позицију БиХ у оквиру међународне пословне сцене.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдiti или назирati.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

На основу детаљне анализе, Комисија констатује да је докторска дисертација кандидаткиње mr Љиљане Ж. Танасић пружила нове чињенице и емпириска сазнања о сложености питања трансферних цијена при утицају на имовинско-приносни положај повезаних правних лица, као и при обликовању њихове пореске основице, што оставља далекосежне поље за економску, социјалну и пореску стабилност земље.

Посебна вриједност ове дисертације, кроз сагледавање резултата спроведеног емпиријског истраживања, али и презентовања и анализирања размишљања и закључака различитих аутора, огледа се у сљедећем:

- наглашавање озбиљности примјене политике трансферних цијена као детерминанте финансијског и пореског положаја повезаних правних лица,
- указивање на постојеће и могуће начине манипулатије у погледу обликовања финансијског и пореског положаја повезаних правних лица, нарочито када се говори о њиховој примјени на локалном подручју и
- расвјетљавање главних проблема око неадекватног надзора над односном проблематиком, као и кључних препрека у поступку њиховог превазилажења.

Докторска дисертација кандидаткиње mr Љиљане Ж. Танасић представља оригинално научно истраживање у предметној области и тиме чини неспорни допринос економској науци, који се може искористити као основа за даља истраживања и расправе академске заједнице о овој растућој проблематици 21. вијека.

Узимајући у обзир наведено, Комисија једногласно даје позитивну оцјену докторској дисертацији под насловом "Трансферне цијене као детерминанта финансијског и пореског положаја повезаних правних лица" и

предлаже

Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидаткиње mr Љиљане Ж. Танасић и по том основу именује Комисију за одбрану.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

Датум: 24.10.2019. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Душко Шњегота, редовни професор, предсједник

2. Др Јелена Польашевић, ванредни професор, члан

3. Др Теодор М. Петровић, редовни професор, члан